

ศัพทาลังการในเรื่องพุทธจริต ของ อัสวโมษ

นางสาวชราภรณ์ วรรณดี

004414

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๒๒

i 1717546X

ŚABDĀLĀNKĀRA IN ĀSVAGHOŚA'S BUDDHĀCARITA

Miss Wachiraporn Wandī

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Eastern Languages

Graduate School

Chulalongkorn University

1979

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ศัพท์หลังการในเรื่องพุทธจริต ของ อัครโมฆ
โดย นางสาววิชราภรณ์ วรรณดี
ภาควิชา ภาษาตะวันออก
อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี ฟ้าพานิช

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

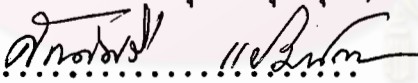

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุประดิษฐ์ บุญนาค)

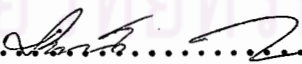
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุญกุล)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แยมั่นตดา)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี ฟ้าพานิช)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์ ศัพท์หลังการในเรื่องพุทธจริต ของ อัครโฆษ
 ชื่อ นิสิต นางสาววชิราภรณ์ วรรณดี
 อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี ฟาพานิช
 ภาควิชา ภาษาตะวันออก
 ปีการศึกษา ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเกี่ยวกับเรื่องศัพท์หลังการ หรืออรรถกถาในภาษาสันสกฤต โดยเฉพาะในวรรณคดีสันสกฤตเรื่องพุทธจริต ของ อัครโฆษ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นความเป็นมา ลักษณะ และประเภท ของศัพท์หลังการที่มีในตำราการประพันธ์สันสกฤต แล้วพิจารณาบทประพันธ์ในเรื่องพุทธจริต ของ อัครโฆษ แต่ต้นจนจบต้นฉบับภาษาสันสกฤตที่มีอยู่ และวิเคราะห์จัดประเภทบทประพันธ์นั้น ๆ ตามลักษณะของศัพท์หลังการที่ได้ศึกษารวบรวมไว้

วิทยานิพนธ์นี้ แบ่งออกเป็น ๔ บท บทแรก เป็นบทนำ กล่าวถึงความจำเป็นมาของปัญหาวัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัยและประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัย บทที่ ๒ เป็นเรื่องชีวประวัติและผลงานประพันธ์ของอัครโฆษ รวมทั้งลักษณะคำประพันธ์และเนื้อเรื่องย่อของเรื่องพุทธจริต บทที่ ๓ ว่าด้วยลักษณะของศัพท์หลังการในตำราการประพันธ์ในภาษาสันสกฤต และวิเคราะห์หลักลักษณะของศัพท์หลังการที่ปรากฏในเรื่องพุทธจริต บทที่ ๔ เป็นสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลของการวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า ศัพท์หลังการหรืออรรถกถาในเรื่องพุทธจริต ของ อัครโฆษ มีลักษณะส่วนใหญ่ตรงกับลักษณะของศัพท์หลังการในตำราการประพันธ์สันสกฤต อันแสดงให้เห็นว่า เครื่องประดับของภาษาในด้านเสียงหรือศัพท์หลังการนี้มีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการประพันธ์วรรณคดีสันสกฤต.

Thesis Title Śabdālaṅkāra in Asvaghōṣa's Buddhacarita
Name Miss Wachiraporn Wandī
Thesis Advisor Assistant Professor Pranee Lapanich, Ph.D.
Department Eastern Language
Academic Year 1979

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to study the Sanskrit Śabdālaṅkāra or the ornament of sounds as found in the Buddhacarita of Asvaghōṣa. It is an analysis of forms and types of the said ornament of the poems of the Buddhacarita, based on the texts on Śabdālaṅkāra in general.

The thesis consists of 4 chapters. The first is the introduction, explaining the nature of the problem, the aim, and research methods. The second chapter is Asvaghōṣa's biography and his works. A chapter-by-chapter abstract of the Buddhacarita is also given. The third chapter describes the Śabdālaṅkāra or the ornament of sounds in Sanskrit poetry, and the analysis of that found in the Buddhacarita. The conclusion and suggestions are given in the fourth chapter.

It may be concluded that Śabdālaṅkāra in Asvaghōṣa's Buddhacarita conforms in the main to that in general Sanskrit poetry. It may be safe to assume that Śabdālaṅkāra is always found in any literary Sanskrit work of good standing where it is the major contributor to the beauty of that work.

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยได้ ด้วยความอนุเคราะห์และความสนับสนุนของบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยซาบซึ้งและประทับใจต่อพระคุณที่ตลอดมา จึงขอกราบขอบพระคุณ และขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่ง

คณะอาจารย์ประจำและอาจารย์พิเศษทุกท่านในภาควิชาภาษาตะวันออก สาขาวิชาภาษาบาลี-สันสกฤต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับภาษาบาลี-สันสกฤต แก่ผู้วิจัยแต่เริ่มแรกในการศึกษา ณ บัณฑิตวิทยาลัยนี้ และกรุณาให้คำปรึกษาแนะนำช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ตลอดมา

รองศาสตราจารย์วิสุทธ์ บุษยกุล ผู้ให้ความรู้วิชาภาษาสันสกฤต โดยเฉพาะวรรณคดีสันสกฤตเรื่อง พุทธจริต อันเป็นเหตุจูงใจให้ผู้วิจัยสนใจใคร่ศึกษาให้ตลอด อาจารย์ได้ให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยเสมอมา

รองศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ศรี แยมันดคา ผู้ให้ความรู้เรื่องภารตวิทยาแก่ผู้วิจัย และได้กรุณาให้คำแนะนำหลายประการอันทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีความสมบูรณ์เรียบร้อยขึ้น

ศาสตราจารย์ ดร. สัตยพรต ศาสตรี (Prof. Dr. Satyavrat Shastri) แห่งมหาวิทยาลัยเดลี ประเทศอินเดีย ผู้บรรยายพิเศษวิชาภาษาสันสกฤต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้กรุณาให้ความรู้แก่ผู้วิจัยเกี่ยวกับเรื่องอลังการศาสตร์ พร้อมทั้ง ดร.อุสา ศาสตรี (Dr. Usa Shastri) ภริยา ผู้ให้ความสนับสนุนและช่วยเหลือในปัญหาต่าง ๆ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราณี ฟาพานิช อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ให้คำแนะนำและคำปรึกษาแต่เริ่มแรกในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ตลอดจนแก้ไขและปรับปรุงการเขียนวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องจนเรียบร้อยบริบูรณ์

คุณฉันทันต์ จารุคุล กรรมการผู้จัดการ "มูลนิธิภูมิพลโลกขุ เพื่อการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา" และคุณอุษา จารุคุล กรรมการผู้ช่วยผู้จัดการ ผู้สนับสนุนและให้โอกาสแก่ผู้วิจัยตลอดการศึกษาที่บัณฑิตวิทยาลัยนี้ และให้ความอนุเคราะห์เรื่องการเงินวิทยานิพนธ์จนเสร็จเรียบร้อย

คุณประพนธ์ อัครวิรุฬหการ แห่งภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้เสาะหาตำรามาให้พิมพ์และให้ความช่วยเหลือตลอดมา

อาจารย์เรืองอุไร กุศลาสัย ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กุสุมา รักษ์มณี ภาควิชาภาษาไทย และอาจารย์เสมอ บุญมา หมวดวิชาต้นติภาษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้กรุณาให้พิมพ์ตำราและให้กำลังใจ

คณะอาจารย์ทุกท่านในหมวดวิชาต้นติภาษา และในภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ผู้ให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยเสมอมา

อาจารย์อภิชาน ปานเจริญ แห่งคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ผู้ให้พิมพ์ตำรากุณาแนะนำและช่วยเหลือในการเขียนวิทยานิพนธ์ครั้งนี้เป็นอย่างดี

ตลอดเวลาการศึกษาในบัณฑิตวิทยาลัย ผู้วิจัยได้รับความช่วยเหลือ เอาใจใส่ให้กำลังใจเป็นอย่างดีจาก พ่อแม่ พี่ น้อง ญาติสนิท มิตรสหาย ผู้ร่วมงาน และผู้ร่วมการศึกษา ผู้วิจัยประทับใจเป็นอย่างยิ่ง.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำชี้แจงการใช้อักษรย่อและหมายเลขในวิทยานิพนธ์

- Kāv. = The Poetic Lights : Kāvya prakāśa of
Mammata, translated by Dr. R.C. Dwivedi.
- C. = Edward B. Cowell
- J. = E.H. Johnston.

ตัวอย่าง

- Kāv. IX.356 หมายถึง หนังสือกาวยประกาศ ของ มัมมฏะ ปริเจที่ ๔
บทประพันธ์ที่ ๓๕๖.
- C. III.5 หมายถึง ตันฉบัปพุทธจริต ของ Edward B. Cowell
สรรคที่ ๓ บทประพันธ์ที่ ๕.
- J. I.7 หมายถึง ตันฉบัปพุทธจริต ของ E.H. Johnston
สรรคที่ ๑ บทประพันธ์ที่ ๑.

การใช้อักษรโรมันในการเขียนคำสันสกฤต

โดยปกติแล้ว วิทยานิพนธ์นี้จะใช้ตัวอักษรโรมันตามแบบของพจนานุกรมสันสกฤต-อังกฤษ
ของ Monier-Williams ตัว ง นั้น ใช้ ก เหมือนในพจนานุกรม แต่บางทีก็ใช้นุสวาร (ण)
แทนบาง

ส่วนการอ้างอิงจากหนังสือต่าง ๆ นั้น ถ้าเป็นตัวโรมันอยู่แล้ว จะคงใช้ตามหนังสือที่
อ้างมา.

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
คำชี้แจงในการใช้อักษรย่อ	ช

บทที่

๑. บทนำ	๑
ความเป็นมาของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย	๓
วิธีดำเนินการวิจัย	๔
ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย	๔
๒. อีคิวโมฆและผลงานประพันธ์	๖
ชีวประวัติของอีคิวโมฆ	๖
ผลงานประพันธ์ของอีคิวโมฆ	๘
ลักษณะที่เป็นมหากาพย์ของเรื่องพุทธจรีต	๑๒
ลักษณะคำประพันธ์ในเรื่องพุทธจรีต	๑๖
ต้นฉบับเรื่องพุทธจรีตของอีคิวโมฆ	๒๒
เนื้อเรื่องย่อของเรื่องพุทธจรีต	๒๔
๓. ลักษณะของศัพท์หลังการในเรื่องพุทธจรีต	๓๔
ความหมายและความเป็นมาของศัพท์หลังการ	๓๔

	หน้า
ลักษณะและประเภทของศัพท์พาลังการ	๕๒
อนุพราส (Anuprāsa)	๕๔
เจกานุปราส (Chekānuprāsa)	๕๕
วฤตตชนุปราส (Vṛtṭyanuprāsa)	๕๕
ลาฎานุปราส (Lāṭānuprāsa)	๖๐
ยมก (Yamaka)	๖๙
เศลษ (Ślesa)	๗๖
๔. สรุปลและขอเสนอแนะ	๘๘
บรรณานุกรม	๙๐
ภาคผนวก	๙๓
ภาคผนวก ก	๙๔
ภาคผนวก ข	๑๑๕
ภาคผนวก ค	๑๕๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๕๗